

İstiklal Savaşında Kastamonu'dan Geçen Yazarların Savaş ve Bölge İzlenimleri

Eyüp AKMAN*

Özet

İstanbul'un işgaliyle birlikte Anadolu'ya geçen insanların sayısında artış görülmektedir. Bunların arasında yazarlar da bulunmaktadır. Bu yazarların her biri kalemleriyle milli mücadeleye destek vermişlerdir. Bu yazarlar İnebolu limanından Kastamonu'ya oradan Çankırı üzerinden Ankara'ya ulaşmışlardır. Bunlar ya hemen ya da savaş bittikten sonra istiklal yolunda gördüklerini, duyduklarını anılar veya roman şeklinde yazmışlardır. Bu yazarların başında Yakup Kadri Karaosmanoğlu gelmektedir. Yakup Kadri bu yol izlenimlerini hem anı hem de romanlarında anlatmıştır. Bu bildirimizde başta Yakup Kadri olmak üzere Ruşen Eşref, Aka Gündüz gibi yazarların anı ve romanlarında Kastamonu, Çankırı yollarındaki savaş, tabiat ve toplum izlenimleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Yakup Kadri, İstiklal Savaşı, Aka Gündüz, Ruşen Eşref.

War And Region Observations Of The Authors Who Visited Kastamonu In The War Of Independence

Abstract

With the occupation of Istanbul, there is an increase in the number of people moving to Anatolia. There are also authors among them. Each of these authors have supported the national struggle with their writings. Their journey started at Inebolu Port. Firstly, these authors arrived Kastamonu and then they moved to Ankara through Çankırı. Either immediately or after the War of Independence, they have written what they saw and heard in the form of memories or novel. One of the major authors of them is Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Yakup Kadri has written his observations in his memories and novels. This paper will focus on the observations of Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref and Aka Gündüz. They have written their observations about the war, nature and society in their memory and novels.

Key Words: Kastamonu, Yakup Kadri, The War of Independence, Aka Gündüz, Ruşen Eşref.

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, ekman@kastamonu.edu.tr

Giriş:

İstanbul'un işgaliyle Anadolu'ya geçmek zorlaşmıştır. Halide Edip gibi bazıları bin bir güçlkle kara yoluyla Ankara'ya ulaşırken bazıları da deniz yoluyla İnebolu, oradan kara yoluyla Kastamonu-Çankırı hattından Ankara'ya ulaşmışlardır. İnebolu hattını pek çok ünlü isim, edebiyatçı, sanatçı, siyasetçi kullanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: Rıza Nur, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura, Hamdullah Suphi, Mehmet Akif, Eşref Edip, Yakup Kadri, Ruşen Eşref, Aka Gündüz (Eski, 1999: 1069).

Bu bildirimizde bu son üç edebiyatçının Yakup Kadri, Ruşen Eşref ve Aka Gündüz'ün bölge izlenimleri üzerinde duracağız¹.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu Millî Mücadele'ye, başlangıçta İstanbul'da yazdığı yazılarla destek vermiştir. 1921 yılının temmuz ayında ise Atatürk'ün isteği üzerine Ankara'ya çağrılır. Yakup Kadri Ankara'ya, İnebolu-Kastamonu-Ilgaz-Çankırı hattından gider. Bu Ankara yolculuğu Yakup Kadri ve edebiyatımıza üç yazı kazandırır: *Ankara Yolunda, Ilgaz'ın Eteğinde, Kastamonu*. Bunlar sırasıyla İkdam gazetesinin 4, 6 ve 9 Temmuz 1921 tarihli sayılarında yayımlanmıştır. Aynı yazılar Kastamonu Açığöz gazetesinde de İkdam'dan iktibas edilerek yayımlanır (10,12,17 Temmuz 1921). Bunlardan ilk iki yazıyı Yakup Kadri *Ergenekon* kitabına almıştır. Fakat sonuncu yazı bu kitapta yer almamıştır. Üstelik bu yazı Yakup Kadri'nin makalelerini konu alan tezlerde de bulunmamaktadır.

Yakup Kadri'nin 1921 yılı temmuz ayı başlarında İnebolu üzerinden Ankara'ya geçtiğini söylemiştik. Bu gezi ile ilgili yazdığı yazılardan evvel onun İstanbul'dayken yazdığı makalelerindeki Anadolu imajlarına bir bakalım.

Anadolu ile İspanya'yı karşılaştırdığı 1 Aralık 1920 tarihli *Anadolu'nun İçyüzü* adlı makalesinde Yakup Kadri, İspanya'yı coşkun, hırslı bir hayvan olması bakımından boğaya, Anadolu'yu ise uslu, halim ve kanaatkârlığı bakımından boz bir eşeğe benzetir (Karaosmanoğlu, 1964: 12).

İkdam'ın 16 Mart 1921 tarihli İstanbul ve Anadolu başlıklı yazısında Yakup Kadri İstanbullu ile Anadolu'nun birbirlerine bakışlarını şöyle açıklar: "*İstanbullu Anadolu'yukabiliyetsiz, haşin ve kaba saba bir insan olarak telakki ediyordu. Anadolu ise İstanbulluyu sahte, samimiyetsiz, ahlaki bozuk, mütereddi, hoppa ve züppe buluyordu.*" Yine aynı yazısında

¹ Sema Uğurcan 2007 yılında "*Anadolu Yollarında Üç Yazar*" adlı bir makale yazmıştır. Bu makalesinde Halide Edip, Yakup Kadri ve Aka Gündüz'ün Anadolu'da buldukları yıllardaki yol ve yolculuk izlenimlerini tahlil etmiştir. İki yazarı ortak anlatmamıza rağmen temas ettiğimiz mevzular farklıdır.

Yakup Kadri, bir çiftçi çocuğundan bir avukat, bir sanatkâr çocuğundan bir memur çıkmaması gerektiğini savunur. Ona göre Kastamonu'da açılacak mekteplerin Kastamonululara göre olması, Konya'daki tedrisatın Konya'nın mahallî ihtiyacına uygun olması en evvel düşünülmesi gereken işlerdir.

Anadolu hakkında bu düşüncelerle İnebolu'ya gelen Yakup Kadri, buradan Kastamonu ve Çankırı üzerinden Ankara'ya ulaşır. Ankara yolundaki izlenimlerini de *Anadolu İhtisasları* üst başlığında İkdâm gazetesinde yayımlar. İlk yazısı 4 Temmuz 1921 tarihli *Ankara Yolunda* adını taşır. Bu yazısında Yakup Kadri Çankırı'yı anlatır. Çankırı coğrafyası ve halkı için pek de iyi sözler sarf etmez:

“Simsiyah ve gargacuk gurgacuk Çankırı kasabası için, yemin edebilirim ki zamanın, senelerin, asırların hiçbir değıştirici tesiri olmamıştır. Bu livâ merkezi belki iki yüz sene evvelki halden daha fena bir haldedir. Yani daha ziyâde eskimiş, daha ziyâde yıpranmış, daha ziyade kararmış, virâneleşmiştir.”

Yazının devamında Çankırlıların, inde yaşayan bir hayvana ve heykele benzetir: *“Bütün gün dükkân tâbir edilen, tahtadan inlerinde birkaç semerle bir iki tutam urgan arasında birer buda heykeli hareketsizliği ile duran Çankırlılar.”* Oralarda bulunmakla Yakup Kadri kendini işkencelerin en müthişini çeken bir mahkum zanneder.

Yakup Kadri'nin 6 Temmuz 1921 tarihli ikinci yazısı *Ilgaz'ın Eteğinde* adını taşır. Bu yazıda İnebolu'dan Kastamonu'ya gelirken konakladıkları Ecevit hanından ve hancıdan söz eder. Hancıyı öven sözlerine mukabil yöre halkına yerli diyerek onları aşağılar: *“İsmail Çavuş İstanbul'da çok bulunmuş bir adam olduğu için bu derece açık göz ve mütecessisdir. Hiç dışarıya çıkmamış yerliler arasında böylesine, nâdiren tesadüf olunur. Merkezî Anadolu halkı ba-husus köylü sınıfı, umumiyet itibariyle kendi işinden başka bir şeyle meşgul değildir.”*

Yakup Kadri'nin en ağır, en aşağılayıcı yazısı 9 Temmuz 1921 tarihli *Kastamonu* adlı yazısıdır. Yakup Kadri her ne kadar çocukluğu Manisa'da geçse de tam olarak Anadolu'yu ve Anadolu insanını tanımamıştır. Ancak o Millî Mücadele için Anadolu'ya geçtiğinde gerçek Anadolu ile karşılaşır ve şaşırır. Hatta kendini kafasına bir yumruk yemiş gibi hisseder. Sözünü ettiğimiz 9 Temmuz 1921 tarihli İkdâm gazetesindeki *Kastamonu* adlı yazısında, Anadolu'nun onun üzerindeki tesirini şöyle anlatır: Frenk muharrirlerinden Paul Borje Amerika'ya dair yazdığı bir kitabın başında der ki:

“Vaşington'a çıkar çıkmaz sanki birden bire kafamın üstüne bir yumruk yemiş gibi sersemledim.” Buradaki sert ve haşin âlemin benim

üzerimdeki tesiri de bundan başka bir şey olmamıştır. Sinirlerimiz ne kadar zayıflamış ne kadar titiz, ne kadar dakik olmuşuz. Bir kelimedede ne kadar kadınlaşmışız.”

Kastamonu şehir coğrafyası ile ilgili şunları söyler Yakup Kadri:

“Fakat acaba bulanık bir derenin kenarına çömelmiş bu abûs, virân ve kara şehir, bütün haşin kaşlı ve silik bakışlı sükkânıyla, umûmi ma’îşetinin bütün o sıtmalı durgunluğuyla bu derece dikkat ve alakaya layık mıdır? Kastamonu da Anadolu’nun herhangi bir şehri gibi insana ancak medenî yerlerin daüssılasını vermekten ve ruhu uyuşturucu bir kasvet içinde hurde-hâş etmekten başka bir işe yaramayan, bir hususiyeti olmayan alelâde bir vilâyet merkezi değil midir?”

O vakitler Kastamonu’da edebiyat öğretmenliği yapan ve aynı zamanda Açıksöz gazetesinin başyazarı İsmail Habib Sevük, Yakup Kadri’nin bu üç yazısı için ağır bir cevap yazar. Bu yazı *Yakup Kadri Bey’e* adındadır ve Açıksöz gazetesinin 7 Ağustos 1921 tarihli sayısında yayımlanmıştır. İsmail Habib, Yakup Kadri’nin o yazısı için şunları söyler:

“O yazı yalnız Yakup Kadri’yi tanıyanları sukûta uğratan bir yazı değil, yalnız hassas bir sanatkârın bile nasıl ayağı kayıp düşeceğini gösteren bir delil değil, o yazı bütün memleketi baştan başa nefretle sarsan bir hâdise, o yazı bütün memleketin üstünde ağır bir bataklık kokusuyla esen bir hava oldu. (...) Ne çâre ki onun yazdığı hakikat değil yalan, yalan da değil iftiradır.” (Eski, 1998: 85).

Yakup Kadri bir günden fazla kalmadığı Kastamonu için bu kadar ağır sözler sarf etmiştir. Yakup Kadri bu Kastamonu yolculuğundan 37 yıl sonra 1958 yılında yayımlanan *Vatan Yolunda* adlı hatıra kitabında o günlere tekrar geri dönmüş ve Kastamonu’da geçirdiği 24 saat için şunları yazmıştır:

“Zaten hancı öğle uykusuna yatmış bulunuyordu. (...) Şehri gezmeye çıktığımız vakit ortalığı kasvetli bir tenhalık içinde bulduktuk. Anlaşılan bütün Kastamonulular bizim hancının yaptığını yapıyordu. Tek tük dışarıda dolaşanların oruç keyfi yüzlerinden düşen bin parça oluyordu. (...) Mahzun mahzun hanımıza dönerken bir de ne görelim, iki genç adam, adımı söyleyerek bana doğru gelmesinler mi? (...) Bunlardan biri Faik Nüzhet. Öbürü de Kastamonu’da şimdi adını unuttuğum bir günlük siyasî gazetenin Başyazarı İsmail Habib idi. (...) Bu güzel tesadüften sonra Kastamonu’da geçirdiğim 24 saatin ağırlığı hayli hafıflemişti. (...) Herhangi bir Anadolu köylüsü gibi gübre kokuları içinde yatmakla onun sert ve çetin hayat şartlarından

bir kısmını paylaşmış olmanın acı zevkini duymuştum.”
(Karaosmanoğlu, 1980: 90).

O yıllarda niye böyle düşündüğüne cevap olabilecek şu sözler de Yakup Kadri'ye aittir: *“Bu münasebetle şunu da söylemeliyim ki, ben o sıralarda üç buçuk yıllık tedavi devrimi geçirdiğim İsviçre'den döneli henüz on beş ay olmamıştı. Orada fazla rahata ve sıhhi yaşama şartlarına alışmıştım.”* (Karaosmanoğlu, 1980: 90).

Burada hemen şunu da belirtmeliyiz ki, Yakup Kadri, yukarıda bahsettiğimiz İsmail Habib'in yazısından yaklaşık üç buçuk ay sonra tekrar Kastamonu'ya gelmiş ve Açıksöz gazetesine uğrayarak İsmail Habib'i ziyaret etmiş ve onun gönlünü almıştır. Bunun üzerine İsmail Habib de Açıksöz'ün 18 Kasım 1921 tarihli sayısında *Karaosmanzâde* başlıklı bir yazı yazarak Yakup Kadri'den af dilemiştir (Eski, 1998: 427-428).

Yakup Kadri'nin Anadolu ve insanına menfi bakışının sebepleri olarak; onun Anadolu'yu tanımayışını, aristokrat bir ailede yetişmesini ve hepsinden önemlisi karamsar bir mizaca sahip oluşunu söyleyebiliriz.

Ruşen Eşref Ünaydın da İnebolu- Kastamonu üzerinden üç kez Ankara'ya gitmek için geçmiştir. İlk geçiş tarihi 1921 yılı Ocak ayı başında olmuştur. Açıksöz gazetesinin konuyla ilgili haberi şöyledir: *“Büyük erbâb-ı kalemden Ruşen Eşref Bey İnebolu'dan şehrimize gelmiş ve üç dört gün durduktan sonra iki gün evvel Ankara'ya azimet etmişlerdir.”*² Haberden anladığımıza göre Ünaydın 14 Ocak 1921 tarihinde Kastamonu'dadır. İnebolu'ya ilk geliş tarihi ise daha öncedir. Nitekim o günleri hatıra defterine kaydettiği tarih 9 Kanun-ı Evvel 1920'dir. Sözü geçen hatıra defterinde Ünaydın, İnebolu Kastamonu yolculuğunu şöyle anlatır: *“Ağır açılan fecirle beraber Ecevit çamlarının buzlu uğultusundan çıktık. Karlı ve puslu dalgaların iç içe kovukları katır kervanlarının irili ufaklı çingirakları ve kağnı kafilelerinin bin garip gıcirtısıyla inildemeye başladı(...). Üç dört cins bez ve muşambadan perdeleri birbirine bir türlü kavuşamayan arabaların içi soğuk, uçurumlar derin, yayların yalpası fazla ve uzun bağdaşlar dizleri karıncalandırıyor. Onun için yolcuların çoğu da arabacılarla yan yana yürüyor. Yalnız bazı cephe kağnılarındaki aileler yorganlarına, valanselerine sarılmış, birbirine yaslanmış, oturuyorlar.”* (Eşref, 1982: 98).

Hatıralarının devamında kendileriyle beraber aynı yolda Harbiyelilerin ve cepheye mermi taşıyan kağnıların da olduğunu yazar. Bu Harbiyeliler karın üstüne sopayla *“Kahrolsun Yunan! Türk ölmez! Ah İzmir!”* gibi yazılar yazmışlardır.

² Açıksöz gazetesini, 20 Kanun-i Sâni 1337, No: 113

Yolculuk esnasında başlarına gelen bir olayı da şu şekilde nakleder Ruşen Eşref: “Çataltepe’nin kıvrıntısında, görmediğimiz bir kadın sesi: Oha... Oha.. hele, hele, hele! Diye haykırdı. Biraz sonra bir kağının doruktan üstümüze doğru koptuğunu gördük. Her kesi telaş aldı: Arabacılar beygirlerin başına geçti. Fakat çarıkları yeri sarsıyor gibi boğuk ve sert basan kadın koştu. Öküzleri önledi. Oka belini vererek bir yağı ilerde ve öğendireyi mızrak gibi yere saplı, kağnıyı uçurumun kenarında zaptetti.” Ruşen Eşref bu kadını “asıl Türk, asıl kök, Türk’ün öz anası, öz kızı, yavuklusu, bacısı” olarak tarif eder.

Ruşen Eşref Kastamonu’ya ikinci kez de Buhara sefreti müsteşarlığına atandıktan sonra, 15 Nisan 1922 tarihinde gelmiştir. Ruşen Eşref’in Kastamonu’ya üçüncü geliş tarihi ise 30 Temmuz 1922’dir (Eski, 1999: 1069). Bu gelişinde kendisiyle Açıksöz gazetesi muhabiri bir de mülakat yapmıştır. Mülakata verdiği cevapta Ruşen Eşref, Kastamonu’yu bu gelişinde “uyanmış” ve “çalışıyor” bulmuştur. Kastamonu tabiatı hakkında da şunları söylemiştir: “Hakikaten tabiat, bu şehrin etrafına her yere layık görmediği engin bir güzellik vermiştir, bence Ecevit ve Ilgaz, Sultan Ahmet camii gibi bir peydanın mimarı ve Kastamonu’nun iki zümrüt kanadıdır.”³

İşte aynı coğrafyaya aynı insanlara farklı bakan iki farklı bakış.

Aka Gündüz de 17 Kasım 1921 günü Kastamonu’ya gelmiştir. Açıksöz gazetesinde başka bilgi yoktur (Eski, 1999: 1063). Fakat o, Kastamonu ve Çankırı’yı, İstiklal yolunda gördüklerini Dikmen Yıldızı adlı romanında anlatır. Fakat güzergah İnebolu’dan Ankara değil, tam tersi yönedir. Roman kahramanı Yıldız İzmir’in işgali üzerine Ankara’ya gelmiştir. Cephede pilot olarak savaşan sevgilisi Murat’ın ölüm haberini alınca psikolojisi bozulmuş ve hava değişimi için İnebolu’ya gönderilmiştir. Zaman Sakarya Savaşı’ndan öncedir. Aka Gündüz bu romanında İnebolu Ankara yolu üzerinde gördüklerini, Anadolu kadını ve çocuklarının cefakarlığını, Kastamonu, İnebolu coğrafyasını ayrıntılı olarak anlatır.

“Suya boğulmuş kavaklar arasından, çamur harmanlarından ve sarsıntılı bir yoldan geçerek” (Gündüz, 1964: 119) Çankırı’ya ulaşırlar. Orada bir gece kaldıktan sonra yollarına devam ederler. Kastamonu’yu geçip Küre Ecevit’e vardıklarında hasta kız Yıldız tabiatın güzelliği karşısında şaşırır. Yazardan dinleyelim: “Aylardan beri ilk defa şuurlu ve gerçek bir sevinçle haykırdı: Ah! Ne güzel! ne güzel! Burada kalalım Beybaba! Buraya bin Büyükada feda olsun. “Ecevit”, Yıldız’ın üzerinde bu kadar büyük bir tesir yapmıştı. Kış sonunda keskin kalem çizgilerini andıran ağaçların arkasında yemyeşil, ezeli ve ebedi yemyeşil çamları görünce, bu taşkın

³ Açıksöz gazetesi, 31 Temmuz 1338, sayı, 545

sevinci duymamak kabil miydi? Yıldız coşkun bir dille söyleniyordu: Çam. Dikkat ediniz bu üç harfli kelimeye! Çam... çam eğer Evkafın, Belediyenin, orman mütehassısı denilen çöl adamlarının eline düşmeseydi, yasta ve ıstırapta kalan ruhlar; sonsuz bir yeşil hava ve yelpaze altında ideal inşirahı bulurlardı.” (Gündüz, 1964: 122).

Yıldız, Beybabasıyla beraber baharda geri dönmek üzere İnebolu’ya hareket ederler. Orada bir ev tutarlar. Oranın kadınları, kızları ve çocuklarıyla arkadaş olan Yıldız bahar gelince tekrar Ecevit’e dönerler. Buradan yazdığı bir mektupta Yıldız, bölgeyi şöyle anlatır: “Size etrafı yeşil, altı çiçek ve üstü mavi bir cennet dehlizinden yazıyorum. Ecevit’ten. Geleli dört gün oldu. Çiğdemler sarı gözlerini kırparak, ince boyunlarını eğerek veda etmişler, yerlerini mavi, mor, toz pembesi kır çiçekleri almış. Havada iğde, ardıç ve çiçek kokusu, yerde ince bahar yağmurunun yelpazelediği toprak kokusu var.”(Gündüz, 1964: 143).

Yıldız’ı İnebolu coğrafyası ve insanı iyileştirir. Sağlığına kavuşan Yıldız geri dönerler. Ilgaz dağlarını aşarken aralarında şöyle bir konuşma geçer: “Şimdi gel de romancı ol! Gel de roman tekniğini düşün! Gel de Ilgaz dağlarından geçmeyen, bin bir İsviçre’den geçse yine adam olmaz, deme! Şoför başladı: Ilgaz Ilgaz yeşil Ilgaz/Sana dünyada eş olmaz/ Doruğundan geçen kızlar/Ah ettikçe açar, solmaz.”(Gündüz, 1964: 165).

Dikmen Yıldız’ı sağlığına kavuşmuş olarak Ankara’ya döner. Büyük Taarruz galibiyetle sonuçlanmış, düşman İzmir’de denize dökülmüştür. Yıldız, öldü zannettiği Murat’ına da kavuşmuştur.

Sonuç

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. İstiklal Savaşı bin bir güçlkle kazanılmıştır. Yukarıda temas ettiğimiz eserlerde ve bu tür kitaplarda, memleketleri işgal edilmediği halde cepheye koşan Kastamonu halkının engin vatan sevgisi, onların, canı ve cananı olan çocuklarını hiç esirgmeden cepheye nasıl gönderdiği, istiklal yolunda neler yaşadıkları, edebiyatçılarımızın gözünde, kaleminde çok güzel bir şekilde anlatılmıştır. Bu tür eserler her ne kadar tarih olmasa da tarihçiler için önemli belge hüviyetindedir. Anadolu coğrafyası ve bu coğrafyada yaşayan insanlar hasta ruhlara her zaman şifa, düşmanlara ise korkulu bir rüya olmaya devam edecektir.

Kaynakça

Açıksöz gazetesi, 31 Temmuz 1338, No: 545.

Açıksöz gazetesi, 20 Kanun-i Sâni 1337, No: 113.

AKA, Gündüz, (1964)**Dikmen Yıldızı**, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul.

AKI, Niyazi, (1960). **Yakup Kadri Karaosmanoğlu İnsan-Eser-Fikir-Üslûp**, Yayınevi, İstanbul.

AKTAŞ, Şerif, (1987) **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara.

DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin, “**Aka Gündüz’ün Yayımlanmamış Hikayeleri**” Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Güz 2007, Sayı 7.

ESKİ, Mustafa, “**Mütareke Sonrasında Kastamonu’ya Gelen Önemli Kişiler**”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım 1999, Cilt XV.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, (1980).**Vatan Yolunda**, (Haz. Atilla Özkırımlı), Birikim Yay., İstanbul.

RUŞEN EŞREF, (1982)**Kadının Ah ü Vâhı, Ruşen Eşref Ünaydın’dan Seçmeler**, (Hzl. Necat Birinci), Ankara.

UĞURCAN, Sema, (2012),**Anadolu Yollarında Üç Yazar, Edebiyatımız I Edebiyat Tarih İlişkisi**, Dergah Yay., İstanbul.

Ek: 1

Anadolu İhtisasları III: Kastamonu⁴

1293’de vefat eden Galip Abdulhalim Paşa’nın Divânı’nı okumamış bir kimseye Kastamonu’nun manevî sîmâsını tarif etmek, bu vilâyetin hayatından mütereşşih manayı tesbit eylemek pek müşkül bir iştir. Zira Kastamonu merkezi, Anadolu’nun bütün faziletlerini, bütün nakîselerini, hasenât ve seyyiâtını çirkin ve güzel taraflarını, hülâsa tuzunu biberini balı ve pekmeziyle beraber kendi nefsinde cem etmiş bir halîttir. Bu halîttan asıl usâreyi çıkarmak ve onu mu’in bir çerçeve içine sokarak derli toplu bir gül halinde gösterebilmek için başlı başına büyük bir cilt yazmak icâb eder.

⁴Yakup Kadri’nin bu yazısı, ilk önce İkdâm gazetesinin 9 Temmuz 1921 tarihli nüshasında, daha sonra oradan iktibasla Açıksöz gazetesinin 17 Temmuz 1921 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

Fakat acaba bulanık bir derenin kenarına çömelmiş bu abûs, vîrân ve kara şehir, bütün haşin kaşlı ve silik bakışlı sükkânıyla, umûmî ma'îşetinin bütün o sıtmalı durgunluğuyla bu derece dikkat ve alakaya layık mıdır? Kastamonu da Anadolu'nun herhangi bir şehri gibi insana ancak medenî yerlerin daüssilasını vermekten ve ruhu uyuşturucu bir kasvet içinde hurde-hâş etmekten başka bir işe yaramayan, bir husûsiyeti olmayan alelaide bir vilayet merkezi değil midir? Bunu iddia edebilmek için çok satcın(?) olmak veyahut Kastamonu'ya gelmezden evvel -yukarıda dediğim gibi- Galip Paşa'nın Divânı'nı okumamış bulunmak lazım gelir. Bu divânın özü Kastamonulunun kanıdır. Bu kitaba haşin bir kuvvet veren o galiz cinaslar, o kaba saba şive, o lüzûmundan fazla erkekçe hassasiyet, o sert ve babayâne Bizanslılık, bura halkının ruhunu ve kafasını teşkil eden husûsi ve harsî anâsırdandır. Diyebilirim ki Kastamonulular bu divâna göre yaşıyor ve Kastamonu, umumi heyetiyle insana bu divândan alınan lezzeti veriyor.

Bu divândan alınan lezzet diyorum, sanki ondan bir lezzet almak mümkünmüş gibi. Ben onu ilk okuduğum zaman birden bire açık saçık bir levha karşısında bulunan bir genç kız gibi kızardığımı hatırlıyorum. Azıcık garp tehzibini almış, yontulmuş ve incelmış bir İstanbullu Türk şevkiyle belki Unkapanı'ndaki hamallarla düşüp kalkmaya tahammül edebilir, fakat bu kitabın edebiyata hassasiyetinin hiçbir tarafıyla mukavemet edemez. Ruhu sert bir avuçta sıkılan bir ipek parçası gibi buruşuklar içinde kalır.

Konuşulan lisânda bazı sözler, bazı kelimeler vardır ki onu bir kağıt üstüne yazmak şöyle dursun hatta kendi kendimize yüksek sesle söylemekten bile utanırız. Kastamonu'da hava hep bu gibi kelimelerin ahengiyle doludur. Burada söze mutlaka ya kaba bir söğüntü veya açık bir cinâsla başlanır. O kadar ki insan bu nevi konuşmalardan birini dinlerken ikide birde korku ile etrafına bakılmaktan ve acaba herkes de benim işittiğimi duydu mu diye telaşa düşmekten men'- i nefis edemez. Bereket versin ki erkeklerin konuştuğu yerlerde tek bir kadın bulunmasının imkânı yoktur. Bütün Anadolu kasabaları ve şehirleri gibi Kastamonu halkı yalnız erkekten mürekkeptir. O kadar erkekten mürekkeptir ki tek tük rast gelinen kadınları bile bizim "kadın"dan anladığımız manada kadın telakki etmek mümkün değildir. Bunlar bütün o tepeden tırnağa kadar örtülüşlerine rağmen gerek tavır ve edâları gerek endâmlarının kesafeti hatta gerek sesleri itibarıyla bizim İstanbul beylerinin herhangi birinden daha ziyâde erkektirler.

Bunun içindir ki pâ-yi taht kıyafetini, pâ-yi taht mişvar ve evza'mı henüz terk etmemiş bazı gençler bu halkın arasında âdeta zenne taklidine çıkmış orta oyuncular gibi görünüyorlar. Kim bilir Kastamonulular böyle setre pantolonlu, yerden temennâlı ve "efendim"li "bendeniz"li insanlara ne nazarla bakarlar, ne kadar gülünç ve ne kadar çıt kırıldım bulurlar.

Demiřtim ki Galip Paşa'nın Divânı'nı ilk okuduğum zaman bir genç kız gibi kızarmıştım. Bu divânın hissiyâta tatbiki demek olan Kastamonu muhitinde yalnız kızarmakla kalmıyorum, aynı zamanda içimde bir şeyin inceldiğini ve bu mütemâdi incelleme yüzünden hiddet ve isyâna benzer bir hâle müptelâ olduğumu da hissediyorum.

Frenk muharrirlerinden Paul Borje Amerika'ya dair yazdığı bir kitabın başında derki: "Vaşington'a çıkar çıkmaz sanki birden bire kafamın üstüne bir yumruk yemiş gibi sersemledim." Buradaki sert ve haşin âlemin benim üzerimdeki tesiri de bundan başka bir şey olmamıştır. Sinirlerimiz ne kadar zayıflamış ne kadar titiz, ne kadar dakik olmuşuz. Bir kelimedede ne kadar kadınlaşmışız.

Gece beni bir evden davet ettiler. Bir hizmetçi kadın elinde bir fenerle beni bulunduğum handan almaya geldi ve önde ben, arkada Kastamonu'nun karanlık sokaklarını gezerken zannediyordum ki bir zeybek beni dağa kaldırıyor

Kastamonu ahalisi az çok bütün Anadolulular gibi bu sert ve katı görünüşleri altında kelimenin bir nevi hassasiyete alem olan manasıyla, âdetâ bizantik ruh taşıyorlar. Bu ruh en kabasından en incesine kadar her türlü sefahata meyyâldir. Frenklerin "şarkkâri keyf" dedikleri hiçbir kanun, hiçbir had, hiçbir ölçüt tanımayan o kesif, koyu ve ağdalı zevkleri gelip de asıl burada görmeli.